विभावविशेषः। यथा,—
"आलम्बनोद्दीपनाख्यौ तस्य भेदावुभौ स्मृतौ।
उद्दीपनविभावास्ते रसमुद्दीपयन्ति ये"॥ ते च।
"आलम्बनस्य चेष्टाद्या देशकालादयस्तथा"॥
चेष्टादीत्यादिशब्दात् रूपभूषणादयः। कालादि इत्यादिशब्दात् चन्द्रचन्दनकोकिलालापभ्रमरझङ्कारादयः। इति साहित्यदर्पणे॥ ३य परिच्छेदः॥)

उद्दीप्तः, त्रि, (उत्+दीप+क्त।) प्रकाशितः॥

उद्दीप्यं, क्ली, (उत्+दीप्+ण्यत्।) गुग्गुलुः। इत्यमरटीकायां भरतधृतवाचस्पतिः॥

उद्देशः, पुं, (उत्+दिश्+घञ्।) अनुसन्धानम्। अन्वेषणम्॥ (न्यायमते नाम्ना निर्देशः। अभिधानं यथा,—"पदार्थोद्देशः"। समासकथनम्। यथा, "समासकथनमुद्देशः। यथा, शल्यमिति"॥ पर्व्वतस्य गण्डकूपः। निर्देशः। विवरणम्।
"इत्येष ते यज्ञोद्देशो मानुषाणां प्रकीर्त्तितः"।
इति महाभारते। स्थानम्। प्रदेशः।
"सपर्व्वतवनोद्देशा दक्षिणार्थे स्वयम्भुवा"।
इति महाभारते॥)

उद्देशकः, त्रि, (उत्+दिश+ण्वुल्।) उद्देशकर्त्ता। उदाहरणम्। इति लीलावती॥

उद्देश्यः, त्रि, (उत्+दिश्+ण्यत्।) उद्देष्टव्यः। उद्देशनीयः। प्रयोजनम्॥ (यत् उद्दिश्य विधेयस्य प्रवृत्तिः भवति तत्। अनुवाद्यम्॥)

उद्देहिका, स्त्री, (उद्गतो देहो यस्याः।) कीटविशेषः। तत्पर्य्यायः। उपजिह्विका २ उत्पादिका ३ वटिः ४ दिवी ५। इति हारावली॥

उद्द्रावः, पुं, (उद्द्रवणम्। द्रु+उदिश्रयतियौतिपूद्रव-इति घञ्।) पलायनम्। इत्यमरः॥

उद्धतः, पुं, (उत्+हन्+क्त।) राजमल्लः। इति त्रिकाण्डशेषः॥

उद्धतं, त्रि, (उत्+हन्+क्त।) अविनीतम्। इति हेमचन्द्रः॥ (यथा, उत्तरचरिते षष्ठाङ्के।
"धीरोद्धता नमयतीव गतिर्धरित्रीम्"।
"मदमानसमुद्धतं नृपं न वियुङ्क्ते नियमेन मूढ़ता"।
इति किराते। २। ४९॥ उत्थितः। उत्क्षिप्तः। आहतः। चालितः। यथा,—शाकुन्तले १म अङ्के॥
"आत्मोद्धतैरपि रजोभिरलङ्घनीयाः"।
निविड़ः। घोरः। यथा, पञ्चतन्त्रम्। "तुषारवर्षोद्धतप्रवर्षघनधारानिपातसमाहतम्"॥)

उद्धतमनस्कत्वं, क्ली, (उद्धतं गर्व्वितं मनो यस्य तस्य भावः।) गर्व्वः। अभिमानः। इति शब्दरत्नावली॥

उद्धरणं, क्ली, (उत्+हृ+ल्युट्।) उद्धारः। वान्ताम्नम्। उन्मूलनम्। इति मेदिनी॥ मुक्तिः। इति शब्दरत्नावली॥ (कण्टकादीनां ऋणादेर्व्वा शोधनम्। निराकरणम्। उत्तोलनम्। यथा,—
"यत्नवानपि तु श्रीमाल्लाङ्गूलोद्धरणोद्धरः"।
इति महाभारते।
"कण्टकोद्धरणैर्नित्यमातिष्ठेत् यत्नमुत्तमम्"।
इति मनुः॥ ९। २५२। व्यसनादिभ्यो विमोचनम्।
"सप्त व्यतीयुस्त्रिगुणानि तस्य
दिनानि दीनोद्धरणोचितस्य"॥
इति रघुः। २। २५॥)

उद्धर्षः, पुं, (उद्गतो हर्षो यस्मिन्।) उत्सवः। इत्यमरः॥ (यथा, रामायणे। ४ काण्डे।
"अशक्तोऽस्मि रणोद्धर्षे तपस्विशरणं गृहम्"॥)

उद्धर्षणं, क्ली, (उत्+हृष्+ल्युट्।) रोमाञ्चः। इति हेमचन्द्रः॥ (त्रि, आनन्दकरम्। रोमाञ्चकरम्।) (यथा रामायणे २। २। १॥
"ततः परिषदं सर्व्वामामन्त्र्य वसुधाधिपः।
हितमुद्धर्षणं चैवमुवाच प्रथितं वचः"॥)

उद्धवः, पुं, (उद्धुनोति दुःखमिति। उत्+धूञ्+अच्।) उत्सवः। इत्यमरः॥ यज्ञाग्निः। यादवविशेषः। इति मेदिनी॥ यथा, श्रीभागवतम्॥
"वृष्णीनां सम्मतो मन्त्री कृष्णस्य दयितः सखा।
शिष्यो बृहस्पतेः साक्षादुद्धवो बुद्धिसत्तमः"॥

उद्धानं, क्ली, (उद्धीयतेऽस्मिन्। उत्+धा+ल्युट्।) बुल्ली। इत्यमरः॥

उद्धानः, त्रि, (उत्+धा+ल्युट्।) उद्धृतः। वमितः। इति मेदिनी॥

उद्धान्तः, पुं, (उद्धान्यते इति उत्+धन्+णिच्+क्त।) निर्म्मदहस्ती। इत्यमरः॥ उद्वान्तः। इति रमानाथः॥

उद्धारः, पुं, (उत्+हृ+घञ्।) ऋणम्। इत्यमरः॥ उद्धृतिः। इति मेदिनी॥ ("निमग्नस्य पुनरुद्धार-एव दुर्लभः"। इति बृहदारण्यकोपनिषत्। मोचनम्। यथा, शतपथब्राह्मणे १३। ३। ४। २।
"अश्वस्य वयमुद्धारमुद्धरामहै"। मोक्षः। निर्व्वाणम्॥ * ॥ उद्ध्रियते साधारणधनात् इत्युद्धारः। यद्वा, साधारणद्रव्यात् यत् गरिष्ठं तदुद्धारः। इति श्रीनाथः। उद्ध्रियते साधारणधनात् निष्कृष्य विशेषनिष्ठतया एव बोध्यते इत्युद्धार-इति अच्युतानन्दः। साधारणत्वेन उद्ध्रियते इति उद्धार इति रघुनन्दनः। उद्ध्रियते साधारणधनात् बहिर्भाव्यते इत्युद्धार इति श्रीकृष्णः। यथाह मनुः ९। ११२॥
"ज्येष्ठस्य विंश उद्धारः सर्व्वद्रव्याच्च यद्वरम्।
ततोऽर्द्धं मध्यमस्य स्यात् तुरीयस्तु यवीयसः"॥
ज्येष्ठस्य विंश उद्धारः उद्ध्रियते इत्युद्धारः ज्येष्ठस्याविभक्तसाधारणधनात् उद्धृत्य विंशतितमो भाग-इति तट्टीकायां कुल्लूकभट्टः॥ * ॥ जयानन्तरं शत्रुभ्यो लब्धं धनादिकम्। यदुक्तं मनुना ७। ९७।
"राज्ञश्च दद्युरुद्धारमित्येषा वैदिकी श्रुतिः।
राज्ञा च सर्व्वयोधेभ्यो दातव्यमपृथक् जितम्"॥
"उद्धारं योद्धारः राज्ञे दद्युः। उद्ध्रियते इत्युद्धारः जितधनाद्यत् उत्कृष्टधनं सुवर्णरजतभूम्यादि राज्ञे समर्पणीयम्"। इति तट्टीका॥)

उद्धारं, क्ली, (उत्+हृ+घञ्।) उद्धानम्। इत्यमरटीकायां स्वामी॥ उनन् आका इत्यादि भाषा।

उद्धारणं, क्ली, (उत्+हृ+णिच्+ल्युट्।) उद्धारकरणम्। उत्तोलनम्॥

उद्धारा, स्त्री, गुडूची। इति शब्दचन्द्रिका॥

उद्धूनं, क्ली, (उत्+धूञ्+णिच्+ल्युट्।) एकत्रितैलालवङ्गकर्पूरकस्तूरीमरिचत्वचचूर्णम्। इति पाकरानेश्वरः॥

उद्धूषणं, क्ली, (उत्+धूष+ल्युट्।) रोमाञ्चः। इति हलायुधः॥

उद्धृतः, त्रि, (उत्+हृ+क्त।) क्षतोद्धरणम्। तोला इति भाषा। तत्पर्य्यायः। समुदक्तः २। इत्यमरः॥ उत्क्षिप्तः। परिभुक्तोज्झितः। इति मेदिनी॥ ("उद्धर्तुमैच्छत् प्रसभोद्धृतारिः"। इति रघुः। २। ३० तथा नैषधे। ५। ६९।
"इतीव वाहैर्निजवेगदर्पितैः
पयोधिरोधस्त्रमभुद्धृतं रजः"॥)

उद्ध्मानं, क्ली, (उत् ध्मायते अग्निरत्र। ध्मा शब्दाग्निसंयोगयोः उत्पूर्व्वात् तस्मात् ल्युट्।) बुल्ली। इत्यमरटीकायां भरतः॥

उद्धः, पुं, (उज्झति कूलमिति। उज्झ+क्वप्। निपातनात् सिद्धम्।) नदः। इति व्याकरणम्॥ ("तोयदागमइवोद्धभिद्ययोः"। इति रघुः ११। ८। "कूलं भिद्योद्धसन्निभौ"॥ इति भट्टिः। ५। २२॥)

उद्बुद्धः, त्रि, (उत्+बुध+क्त।) विकसितः। इति हलायुधः॥ (प्रबुद्धः। यथा तिथितत्त्वे,—
"उद्बुद्धां च जगद्धात्रीं पूजयेत् दीपमालया"॥
यथा, साहित्यदर्पणे ३। १६२।
"उद्बुद्धं कारणैः स्वैः स्वैर्बहिर्भावं प्रकाशयन्।
लोके यः कार्य्यरूपः सोऽनुभावः काव्यनाट्ययोः"॥)

उद्बोधः, पुं, (उत्+बुध्+घञ्।) किञ्चित् ज्ञानम्॥ (यथा साहित्यदर्पणे तृतीयपरिच्छेदे ४१।
"उत्साहादिसमुद्बोधः साधारणाभिमानतः।
नृणामपि समुद्रादिलङ्घनादौ न दुष्यति"॥)

उद्भटः, पुं, (उत्+भट्+अप्।) कच्छपः। सूर्य्यः। इति मेदिनी॥ (सूर्य इति केचित्॥)

उद्भटः, त्रि, (उत्+भट्+अप्।) प्रवरः। ("पदे पदे सन्ति भटा रणोद्भटाः"।) इति नैषधः॥ श्रेष्ठाशयः। तत्पर्य्यायः। महेच्छः २ उदारः ३ उदात्तः ४ उदीर्णः ५ महाशयः ६ महामनाः ७ महात्मा ८। इति हेमचन्द्रः॥

उद्भवः, पुं, (उद्भवनं उद्भवत्यस्मादिति वा। उत्+भू+अप्।) जन्म। उत्पत्तिः। इत्यमरः॥ ("दिलीपसूनुर्मणिराकरोद्भवः"। इति रघुः। ३। १८। "विष्णुपादोद्भवा गङ्गा"। इति पुराणम्। विष्णुः। प्रपञ्चं प्रत्युपादानकारणत्वात्॥)

उद्भिजः, त्रि, उद्भिज्जः। इत्यमरटीकायां रमानाथः॥

उद्भिज्जं, त्रि, (उद्भेदनमिति उद्भित् सम्पदादित्वात् क्विप्। तस्मात् जायते यत्। उद्भित्+जन्+ड।) उद्भिद्यजातमात्रम्। तच्च तरुगुल्मादि। इत्यमरः॥ (यथा, मनुः। १। ४६। "उद्भिज्जाः स्थावराः सर्व्वे बीजकाण्डप्ररोहिणः"। "इन्द्रगोपमण्डूकप्रभृतय-उद्भिज्जाः"॥ इति सूत्रस्थाने प्रथमेऽध्याये सुश्रुतेनोक्तम्॥)

उद्भित्, [द्] त्रि, (उद्भिनत्ति भूमिमिति। उत्+भिद्+क्विप्।) उद्भिज्जम्। इत्यमरः॥ तच्च षड्विधं। वृक्षः १ गुल्मः २ लता ३ वल्ली ४ तृणम् ५॥ (यथा, महाभारते आदिपर्व्वणि। "संस्वेदजा